

ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ МЕХАНІЗМУ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ

Василь Михайлович ШЕВЧЕНКО,

доктор філософії, ГУНП в Харківській області, м. Харків

На основі Конвенції про права дитини 1989 року була розроблена доктрина всебічного захисту, яка вимагає від держав визнавати дітей та підлітків суб'єктами з повним набором прав. Отже, держави зобов'язані гарантувати всебічний захист прав у системі правосуддя за допомогою керівних принципів, що дозволяють реалізувати ці права. Розуміння механізму правового регулювання як універсальної категорії дає змогу розглядати це явище поза межами конкретної галузі права. Механізм правового регулювання представляє собою єдину систему правових засобів, методів і форм, за допомогою яких норми права впроваджуються в суспільні відносини, забезпечуючи впорядкування цих відносин, задоволення правових інтересів суб'єктів і встановлення стабільного правопорядку [1, с. 498].

На думку К.В. Шундікова, використання поняття «механізм» у юридичній науці має значний методологічний потенціал, що допомагає глибше розкривати інструментальну специфіку об'єктів дослідження. Водночас він зазначає, що визначення явища як механізму часто сприймається як самоочевидне, виступаючи радше формально-логічним прийомом без належного методологічного обґрунтування. Проте, розглядаючи структуру позитивного права через інструментальний підхід вчений обґрунтовує введення в правознавчий категоріальний апарат поняття «правовий механізм», яке він розуміє як нормативно об'єктивований, системно організований комплекс юридичних засобів, необхідних і достатніх для досягнення конкретної мети або сукупності цілей. Таким чином, концепція правового механізму відкриває нові горизонти для теоретичного аналізу та практичного застосування правових норм у впорядкуванні суспільних відносин [2].

Литвинов О.М. виділяє кілька значень поняття «механізм» у контексті управлінської науки: по-перше, це сукупність цілей, функцій, принципів та методів, взаємодія яких забезпечує ефективне функціонування соціальної системи; по-друге, це взаємодія різних елементів управління, що характеризується стійкими взаємозалежностями та причинно-наслідковими зв'язками; по-третє, це набір адміністративно-правових регуляторів, що властиві певній сфері або галузі, включаючи необхідні правові акти, механізми державного контролю, інформаційне забезпечення та ступінь участі громадян у управлінні; і, по-четверте, це організація практичного здійснення державного управління, що охоплює загальну систему управління,

функції спеціальних і інших органів у відповідній сфері [3]. Науковиця Н. Коломоець розглядає механізм як складну систему взаємоузгоджених і взаємодіючих елементів, об'єднаних реалізацією єдиного процесу, спрямованого на досягнення конкретної, чітко визначеної мети, яка водночас є складовою більш комплексної системи. Механізм захисту прав дитини, за цим підходом, формується зі сукупності елементів, кожен із яких у процесі своєї діяльності залучає інші елементи до реалізації своїх повноважень, при цьому зберігаючи загальний баланс у розподілі компетенцій. Таким чином, ефективність роботи механізму базується на взаємодії і координації всіх його складових [4]. О. Воронятнікова визначає механізм як систему різнорідних елементів із різним функціональним призначенням, які в сукупності набувають взаємозалежного та взаємообумовлюючого характеру для досягнення поставленої мети [5].

Виходячи з викладеного, механізм у праві проявляється як цілісна система взаємопов'язаних і самостійних елементів, які функціонують разом для досягнення визначених цілей і виконання певних завдань. Його структура включає динамічну сукупність організованих юридичних засобів, що перебувають у постійній взаємодії й забезпечують досягнення соціально значущих результатів. Механізм стає активним інструментом впливу норм права на суспільні відносини та суб'єктів, слугуючи ефективним каналом реалізації юридичних положень у практичній площині.

У механізмі захисту прав дітей також виокремлюється внутрішня структура, яка забезпечує ефективність і результативність правового впливу в цій сфері. Як і в інших галузях правового регулювання, структура механізму захисту прав дітей складається з основних та додаткових (факультативних) елементів. До основних елементів належать правові норми, що встановлюють стандарти захисту прав дітей, правові відносини, які виникають між дітьми, державою, батьками та іншими суб'єктами у процесі реалізації цих прав, а також процеси застосування правових норм — рішення органів опіки, судові рішення, адміністративні приписи тощо. Центральне місце у цій системі займають саме норми, що регулюють захист прав дітей, і відповідні правовідносини, які забезпечують практичну реалізацію цих норм. До додаткових елементів механізму захисту прав дітей відносяться акти тлумачення законодавства щодо захисту прав дітей, правова свідомість суспільства щодо важливості дотримання цих прав, а також режим правопорядку і законності у сфері захисту та забезпечення прав дітей. Саме наявність цих елементів створює умови для повноцінного функціонування механізму, сприяє ефективному втіленню правових норм у життя й забезпечує реальний захист інтересів дитини.

Кожен складовий елемент цього механізму має власну унікальну функцію у впорядкуванні поведінки осіб та виступає окремим юридичним інструментом адміністративно-правового впливу. При цьому адміністративно-правові засоби застосовуються у чітко визначеній

послідовності, що забезпечує логічність і системність регулювання. В результаті адміністративно-правове регулювання постає як упорядкований процес поетапного використання відповідних засобів з метою впливу на поведінку учасників суспільних відносин і досягнення поставлених завдань [6].

У своєму дослідженні Мороз О., Костовська К. зазначають, що при переході до питання адміністративно-правового захисту прав дитини важливо підкреслити обов'язкову участь органів державної влади, які здійснюють управлінський вплив для забезпечення правового статусу дитини в суспільстві та державі. Вони звертають увагу на те, що ключове значення має саме механізм, за допомогою якого органи державної влади забезпечують права, свободи та законні інтереси дитини, а також сприяють їх розвитку. Науковці відзначають, що під адміністративно-правовим захистом прав, свобод та законних інтересів людини в адміністративному праві слід розуміти сукупність засобів, визначених адміністративно-правовими нормами, які застосовуються уповноваженими органами, посадовими особами, а також окремими громадянами. Ці засоби спрямовані на здійснення процесуальних дій щодо припинення незаконних посягань на права, свободи та інтереси, усунення перешкод у їх реалізації, визнання, підтвердження, поновлення чи примусове виконання прав, а також на притягнення винних осіб до відповідальності у разі порушення відповідних обов'язків [7].

В.В. Галуцько трактує адміністративно-правовий захист як сукупність динамічних, тобто активних, дій органів публічної адміністрації, основною метою яких є поновлення порушених прав, свобод та законних інтересів як фізичних, так і юридичних осіб. Цей захист передбачає усунення будь-яких перешкод для реалізації зазначених прав і інтересів через використання правових інструментів адміністративного права. Водночас адміністративно-правовий захист може супроводжуватися застосуванням адміністративного примусу, а також притягненням осіб, які вчинили порушення, до адміністративної відповідальності [8].

А. Кожура визначає адміністративно-правовий захист як правовий механізм, що має низку характерних ознак. Насамперед, цей захист реалізується виключно у межах правової діяльності органів публічної адміністрації, не поширюючись на інші напрями їх функціонування. Важливою особливістю є те, що адміністративно-правовий захист набирає чинності з моменту вступу в силу нормативно-правового акту, який закріплює та гарантує правовий статус особи.

Окрім цього, він регламентує суспільні відносини, які виникають у процесі реалізації прав і виконання обов'язків, оскільки обов'язки є невід'ємною складовою правового статусу кожної особи. Нарешті, адміністративно-правовий захист обов'язково підкріплений юридичними гарантіями, що встановлюються державою і закріплюються у нормативно-правових актах, забезпечуючи тим самим його дієвість і стабільність [9].

Водночас, реальне забезпечення прав і свобод неповнолітніх залежить не лише від їх офіційного визнання та дотримання на рівні держави, а й від ефективного гарантування можливості безперешкодної реалізації цих прав. Особливе значення у цьому процесі набуває захист від незаконних посягань і забезпечення охорони прав за допомогою спеціальних юридичних гарантій. Таким чином, встановлені державою механізми гарантування здійснення прав і свобод неповнолітніх, які реалізуються органами державної влади, зокрема правоохоронними органами, є основною умовою реального існування та захисту зазначених прав.

Структура механізму адміністративно-правового захисту прав дитини є багаторівневою та включає різні підходи до її побудови. Зазвичай виділяють міжнародний рівень, де діють ключові міжнародні документи і організації, що захищають права дітей; регіональний рівень, який передбачає застосування європейських стандартів і можливість звернення до відповідних судових інстанцій; внутрішньодержавний рівень, що охоплює законодавчі, виконавчі та судові механізми захисту; а також регіональний або місцевий рівень, де забезпечується реалізація прав дітей на місцях. Кожен із цих рівнів має свої завдання і компетенції, а їх взаємодія створює цілісну систему гарантій для ефективного захисту прав і законних інтересів дітей.

Список використаних джерел

1. Скаун О.Ф. Теорія держави і права: підручник. Харків: Консум, 2001. 656 с.
2. Єршова Н. Поняття правового механізму в контексті публічної політики: міжнародний досвід для України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 19. С. 180–185.
3. Литвинов О.М. Соціально-правовий механізм протидії злочинності в Україні (теоретичні та практичні засади): дис. ... д-ра юрид. наук. – Харків: Харківський національний університет внутрішніх справ, 2010. 432 с.
4. Коломоець Н. Механізм адміністративно-правового захисту прав дитини в Україні. *Приватне та публічне право*. 2018. № 4. С. 45–49.
5. Воронятніков О.О. Поняття механізму публічного адміністрування сферою санітарного та епідемічного благополуччя населення. *Київський часопис права*. 2021. № 2. С. 60–65.
6. Адміністративне право. Загальна частина : навч. посіб. / [О. В. Кузьменко, І.Д. Пастух, М. В. Плугатар та ін.]. Київ: НАВС, 2017. URL: <https://arm.naiu.kiev.ua/books/admpravozch/nm/lec2.html>.
7. Мороз О. Б. Костовська К.М. Поняття та система адміністративно-правового захисту прав дитини в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2022. Випуск 72. С. 86–92.
8. Галуцько В.В. Адміністративне право України: [навчальний посібник] : [у 2-х томах] / [В.В. Галуцько, В.І. Олефір, М.П. Пихтін та ін.]; за заг. ред. В.В. Галуцька. Херсон: ПАТ «Херсонська міська друкарня», 2011. Т. 1: Загальне адміністративне право. 320 с.
9. Кожура Л. Адміністративно-правовий захист та охорона: поняття та співвідношення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету, Серія ПРАВО*. 2015. Вип. 35. Част. I. Т. 2. С. 119–122.